

Početna istraživanja lokaliteta Cerine III

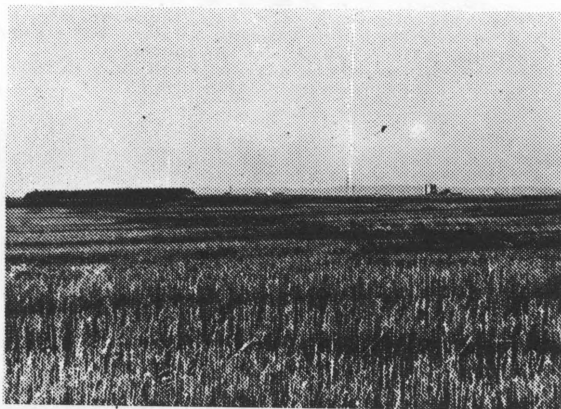
Sjeverno od Koprivnice, s obje strane ceste za Đelkovec (sjevernije od »Podravkine« industrijske zone, Spomen-parka Danica i daničke šume) nalazi se kompleks arheoloških nalazišta, smještenih na niskim pješčanim dinama, vrlo sniženima stoljetnim preoravanjima terena. Tereni imaju različite nazive (Gmanje, Cerine, Vratnec), no, budući da dobrim dijelom predstavljaju cjelinu koju i arheološki i povijesno i sociološki treba kao cjelinu i promatrati, odlučili smo ih imenovati nazivom Cerine, jer velik dio njiva nosi taj naziv. Zbog lakšeg snalaženja obilježili smo ih brojevima.¹

Prve nalaze s ovih terena prikupili smo 1983. godine (rekognosciranje Z. Markovića i V. Kolareka), da bismo ih 1984. i 1985. godine dopunjavali i otkrivali skoro na svakoj niskoj dini ostatke naseljenosti. Posebno brojni nalazi izorani su na lokacijama Cerine II i Cerine III, smještenima u trokutu između i preko ceste koja skreće od glavne ceste prema sjeveroistoku i vodi za Torčec. Zasad je nesumnjivo potvrđeno da su ovi tereni bili naseljeni u prethistoriji, antici i cijelom srednjem vijeku. Za istraživanje sretnu okolnost predstavlja činjenica da se većina ovih nalazišta nalazi u društvenom vlasništvu (SOUR »Podravka«), premda je dio nalaza uništen dubokim oranjem.

Na jednome od tih brežuljaka (katastarski naziv Vratnec, k.č. 85/1, 85/2, 86/1) Muzej grada Koprivnice postavio je 1984. god. (od 18. do 20. travnja) manju pokusnu sondu (10 četvornih metara).² U sondi je, koliko je zbog male površine bilo moguće pratiti, otkriven poremećeni kulturni sloj, koji je vjerojatno poremećen ukopavanjem srednjovjekovnih objekata kroz prethistorijske objekte ili prethistorijski kulturni sloj. Završetak jame nalazi se na dubinama 80 do 100 cm od površine. Ispod toga nalazi se crvenkastožuti pijesak. U sondi su zajedno pronađeni eneolitski i ranobrončanodobni, a u gornjim dijelovima i srednjovjekovni (od ranoga do kasnog) nalazi.

Godine 1985. nastavili smo istraživanja započeta 1984. god. (Sl. 1–3). Otvorene su četiri sonde približno smjerom sjever-jug, s međusobnim razmacima od 1 metra (svaka sonda imala je dimenzije 5×5 m). Na taj način u obje kampanje otvorena je površina od 135 m². Istraživanje druge godine trajalo je od 29. srpnja do 6. kolovoza.³ Nalaza ima i u recentnom sloju, tj. sloju oranja, ali prave obrise objekata mogli smo ustanoviti tek na cca 50 cm dubine. Svi pronađeni objekti položeni su ili ukopani u žuti pijesak, koji je u višim dijelovima pomiješan sa zemljom, a u nižima je u čistom stanju.

U S-I je, sačuvano očito zbog kamena kojim je pojačano, pronađeno već na dubini od 30 cm ognjište. U S-II i S-III pronađeni su dijelovi jama. U S-IV pronađena je cijela dvodijelna jama, približno postavljena smjerom SI-JZ. U jednom njezinom dijelu (kv. B-1/2) nala-

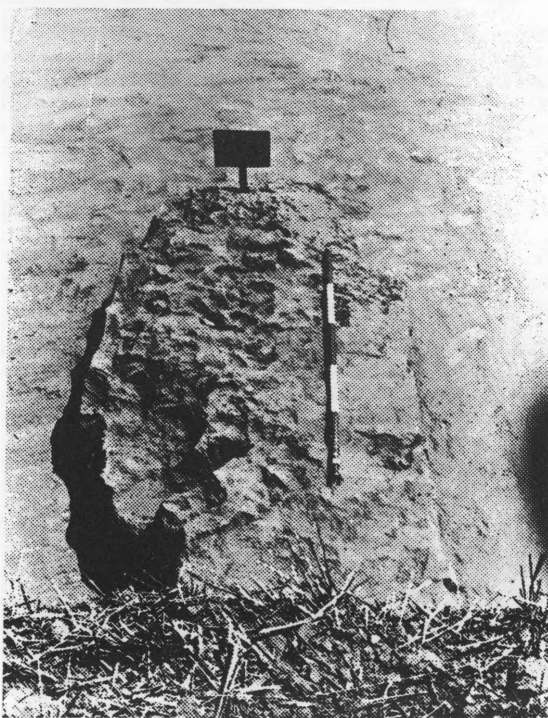
Slika 1. Pogled na grad s lokaliteta Cerine III

zilo se ognjište debelo oko 10 cm (na dubini 80 cm). U S-V pronađena je jedna manja jama dimenzija 150×130 cm, najveće dubine 80 cm. Dakle, računajući prilično nejasnu situaciju u sondi I/1984 ipak kao ostatak nekakvog jamskog objekta, do danas je na Cerinama III ustanovljeno postojanje šest objekata. Međutim, računajući s dubinom ukopavanja pojedinih objekata, možemo reći da je ovo nalazište bilo nastanjeno u tri različita razdoblja, ali (izuzev srednjovjekovno razdoblje, čiji objekti su zapravo, logično, najviše i stradali oranjima i snižavanjem terena, a na površini nalazi ukazuju na dugotrajnu naseljenost) u dva prethistorijska razdoblja radi se o prilično kratkotrajnom zadržavanju na ovome terenu, čemu je možda uzrok i preseljavanje s jedne pješčane dine nakon 3–5 generacija na pogodnije mjesto, tj. vjerojatno ćemo morati računati s horizontalnom stratigrafijom. O tome će moći biti više riječi nakon prikupljanja više površinskih nalaza s ovoga kompleksa lokaliteta, te istraživanja barem dijelova nekolicine ovih terena. Zasad se, primjerice, može reći da su ranobrončanodobni (licenskokeramički) nalazi ustanovljeni na Cerinama II i Cerinama III, što bi govorilo u prilog ovoj pretpostavki.

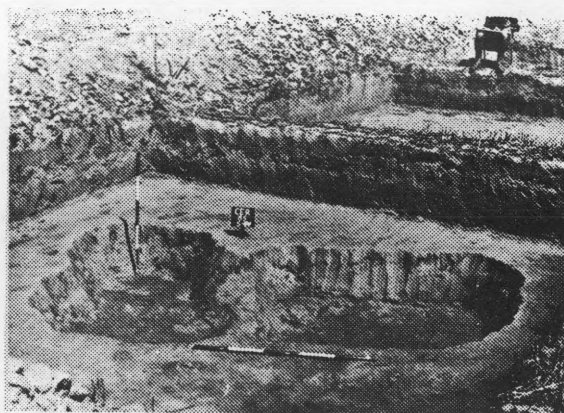
Analiza materijala

Pri analizi materijala iz sondi i, prvenstveno, pronađenih objekata poći ćemo kronološkim redom. U S-II, do dubine sigurnog ukopa jame S-II, tj. do dubine cca 50 cm, nailazilo se na dijelove kućnog maza, profilira-

nog i neprofiliranog, te na nešto sitnijih nalaza keramike, kao i na jednu veću kutljaču i dno veće licenskokeramičke amfore. U **jami S-II** (dubina 50–70 cm), tj. u njezinu istraženom dijelu, pronašli smo ulomke 16 posuda, 8 finije i 8 grublje izrade. Fina keramika je crne, oker, sive i crvene boje, a u fakturi ima primjese pijeska. Dva ulomka najfinije crne uglačane keramike posebno se izdvajaju: jedan je ulomak piriformne vaze, a drugi je ukrašen točnicama između linija. Tri ulomka pripadaju dijelovima zdjela ili kupa na nozi: jedna polušuplja srednje fino izrađena noga ornamentirana je nizovima uboda (T. 1:7), dok je jedna šuplja crvena noga vrlo velika i ima veliko zadebljanje (do zadebljanja 15,2 cm) u gornjem dijelu, što bi nam najvjerojatnije, uz razrađeni sustav ukrašavanja sugeriralo ukopavanje ove jame u vrijeme 3. stupnja lasinjske kulture⁴, premda, zbog pomanjkanja sasvim kasnih elemenata, zaista nije isključeno ukopavanje u 2-B stupnju.⁵ Grublja keramika iz ove jame je crvene i sive boje, ali uvijek s primjesama usitnjenoga kamena u fakturi. To su dna, ulomci lonaca, dio ravnog poklopca (?), dio male crvene žlice s rupom za nasad drške, te velika (rekonstruirana) zdjela sivkastooker boje, koja je posebno zanimljiva (Sl. 4), jer je vjerojatno imala četiri izbočine na obodu i četiri jezičaste aplikacije (promjer: 32,5 cm; vjerojatna visina: 11,2 cm). Za ovakvu bikoničnu zdjelu (tj. sličnu) ima približnih analogija na više strana (možda samo jedna lasinjska), ali iz starijih i mlađih razdoblja⁶, dok će naša zdjela očito biti lasinjska (i po fakturi i po oblikovanju), te predstavlja rjeđi oblik posuđa.

Slika 2. Ognjište S-I (Feuerherd S-I)

Slika 3. Jama S-IV (Grube S-IV)

Nalazi do 50 cm dubine u **S-III**, dakle iznad nivoa ukopavanja jama, pripadaju lasinjskoj i licenskokeramičkoj kulturi. Lasinjski ulomci su uglavnom atipični, osim jednoga ulomka koji ima urezan ukras »riblje kosti« omeđen kapljičastim točnicama (T. 1:14), te ulomka dviju žlica. Licenski ulomci pripadaju i finoj-ukrašenoj, kao i grubljijoj keramici. Ostatak **jame S-III** (od 50 do 80 cm) sadržavao je, osim jednog uglačanog pravokutno izduženog kamena, desetak finije i grublje rađenih lasinjskih posuda. Fino posuđe je sive, crvene i crne boje, a kod nekih ulomaka je presjek svjetliji ili tamniji. Jedna blago bikonična zdjela s blagim jezičastom drškicom i dubokim ugnutim donjim konusom predstavlja klasičnu lasinjsku posudu, kao i dio vrča s drškom koja polazi od oboda (T. 2:1).⁷ Međutim, bikonični mali fini vrčić s drškama iznad oboda (rekonstruiran) pokazuje više salkucoidnu formu (kombiniranu s lasinjskom) i još jednom ukazuje na veze između ove dvije kulture (Sl. 5, T. 2:3).⁸ Gruba keramika je sive i crvene boje, s mnogo kamena i pijeska, a čini polovicu od ukupnog broja, što svakako niti za jednu od ovih dviju lasinjskih jama nije stvarno stanje, nego stvar slučaja (kako se to vidi i na drugim lasinjskim i sličnim nalazištima).⁹

Situacija s ranobrončanodobnim jamama u **S-IV** i **S-V** je mnogo kompliciranija. U **S-V** do oko 50 cm nalaze se ukrašeni lasinjski ulomci, licenska gruba i finija keramika, te ukrašena ranosrednojvjekovna keramika (ukras vertikalnih zarezu na horizontalnom nizu, ali i lijevo nagnute češljaste valovnice). Osim keramike pronađen je i jedan dio kamenog žrvnja. U licenskoj jami **S-V**, koja se mogla pratiti od 50 do 80 cm dubine, nalazio se samo licenski materijal: ulomci dvije fine crne glačane posude (jedna ornamentirana horizontalnim licenskim trakama), te ulomci pet grubo rađenih posuda (uglavnom crvenkaste i smeđe boje, s primjesama usitnjenoga kamena u fakturi), od kojih je jedna amfora s ljevkastim vratom i uzdignutim ramenom, te vertikalnim urezima na vratu i ramenu sve do dna posude. Oblik je sasvim »licenski«, ali ukras odudara od tzv. »tipičnog« licenskog.¹⁰

U **S-IV**, na dubini od 0 do 35 cm nalazili smo recentno glazirano posuđe, uglačani i običan kamen, jezgre i

kremeni šiljak, ali i neukrašeni lasinjski, te finu licensku ukrasenu i neukrašenu keramiku. Na dubini od 35 do oko 60 cm u ovoj sondi našli smo tri ulomka kamenih žrvnjeva i jedan poluobrađeni kamen. Grublja licenska keramika je crvene, sive, pepeljaste do smeđe boje, s primjesama pijeska i kamenčića u fakturi. Dio lončića je ljevkast, jedan ispod ruba ima žlijeb, neki se rubovima povijaju prema van, jedan ispod ruba ima dvije plastične izbočine. Fina keramika je crno ili sivo glačana. Jedan obod je malo zadebljan (možda je vrat bio cilindričan) i ima debeli niz licenskih otisaka (dvostruko veći nego je uobičajeno), dok drugi ima na vratu dva niza licenskih valovnica. Lasinjska keramika s ove dubine S-IV zastupljena je s tri finija ulomka ukrasena kosim linijama i točkicama. **Jama S-IV** (Sl. 3) može se u cijelosti pratiti na dubini od 60 do 100 cm i najvjerojatnije predstavlja stambenu jamu. Sasvim je sigurno da je jama lasinjska, ali se i u njoj nailazilo na lasinjske ulomke (5 komada grublje i 6 komada finije keramike): grublja ima ornament od udubljenja prsta u nizu na bikoničnom trbuhu i ima oker, crvenu i sivu boju, kao i kamen u fakturi; finija je sive i crvenkaste, u presjeku ponekad s jezgrom drugačije boje (lonac s cilindričnim vratom, dio veće noge, te dva ulomka ornamentirana točkicama i urezanim linijama).

Kameni materijal zastupljen je s 13 komada (2 ulomka donjaka žrvnja, crna kremena jezgra s okorinom, uglačani komadi kamena, obični kameni ulomci).

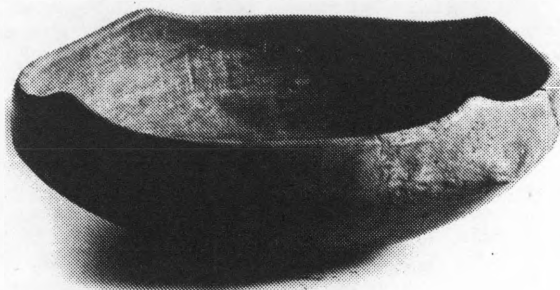
Licenski materijal **jame S-IV** zastupljen je s dvadesetak ulomaka keramike: petnaest grubljih ulomaka, ulomci četiri fine posude i dio jednog piramidalnog utega s rupom i udubljenjima na svim ploham. Gruba keramika je crvene, sive, smeđe-sive, pepeljaste do smeđe boje (često više različitih nijansi na jednoj posudi). U fakturi su uvijek pijesak i usitnjeni kamen, dna su uglavnom promjera 9 do 13 cm, ponekad malo udubljena. Dio amfora i lonaca ima kratak cilindričan ili veći ljevkast vrat i naglašeno rame, a neki obodi su zadebljani; zastupljene su i bombaste i polukuglaste zdjele. Ornamenti su: šire žljebljena višeredna valovnica, ponekad omeđena nizovima ravnih žljebljenih linija (T. 3:6); vertikalni nizovi urezanih ili žljebljenih linija (po-

Slika 5. Vrčić, jama S-III, rekonstrukcija (Krügchen, Grube S-III, Rekonstruktion)

nekad i na vratu); po tri plastična ispučenja na obodu bombaste posude, slične vrpčastoj keramici (T. 3:4)¹¹; metličasto prevlačenje, okomito i koso, ponekad prepletano (T. 3:7,8); sitnija višeredna valovnica (T. 3:2,3). Fina keramika je glačana, crne ili sive boje, vrlo kvalitetne izrade. Tri ulomka vratova vrčeva ukrasena su tipičnom licenskom valovnicom, kao i jedna široka drška s vertikalnim nizovima horizontalnih licenskih traka. Pronađeno je još jedno deblje dno, kao i jedna mala pseudodrškica s prijelaza vrata u rame posude. Jedna siva posuda predstavlja očiti import transdanubijske inkrustirane keramike, istovremene kulturne pojave potekle iz sličnih ili gotovo istih genetskih izvora: to je glačana etažna posudica sa žljebovima na vratu (češljasto ispunjeni okomito u slijedu) i drškom od oboda (ima jedan žlijeb s bijelom inkrustacijom), na više mjesta vide se tragovi bijele inkrustacije.¹²

U **S-I** situacija je nešto drugačija, jer raznolikih nalaza ima od površina do oko 80 cm, ali samo na mjestima oko ognjišta, koje je bilo toliko čvrsto nabijeno kamenom i srednjovjekovnom keramikom da ga plug pri oranju nije mogao razoriti (Sl. 2). Na ostalim dijelovima sonde miješa se i licenski i lasinjski i srednjovjekovni materijal, a nailazilo se i na kremene jezgre. **Ognjište S-I** (od 30 cm dublje) sadržavalo je ulomke petnaestak grubljih ranoslavenskih posuda, koje su u fakturi imale pijesak i usitnjeni kamen. Boja im se kreće od crvene preko prljavo-sive do sivosmeđe i crne. Obodi lonaca i lončića su malo oštri ili blagi, bez pravoga raščlanjivanja (T. 1:1-3). Ornamentirani su pretežno vertikalnim ili kosim zarezima u horizontalnom nizu ispod vrata, tj. na ramenu; ponekad su ornamentirani horizontalnim nizovima žljebljenih linija, postavljenih u snopu ili odvojeno (T. 1:4,6). Valovnice su ili češljaste, nagnute lijevo (T. 1:2) ili pojedinačne, također nagnute na lijevo, vrlo nepravilno izvedene u više redova (T. 1:5). Treba napomenuti da su neki zarezni najvjerojatnije izvedeni otiskom nokta (T. 1:1,3). Ovakvoj keramici nalazimo vrlo mnogo analogija na nalazištima od 8. do 10. stoljeća, na vrlo širokom prostoru od, primjerice, Velike Moravske^{12a}, Austrije¹³ i zapadne Mađarske¹⁴, preko Slovenije¹⁵, Istre¹⁶, Dalmatinske Hrvatske¹⁷ do Srbije¹⁸ i

Slika 4. Bikonična zdjela, jama S-II, rekonstrukcija (Bikonische Schüssel, Grube S-II, Rekonstruktion)

Bugarske¹⁹. Premda neki autori stavljaju dio sličnoga materijala u vrijeme prijelaza 7. na 8. stoljeće, pripisujući ga Avarima²⁰, smatramo da je realnije datirati takvu vrst materijala u vrijeme između prijelaza 8. na 9. stoljeće i kraja 10. stoljeća²¹, odnosno da on pripada najranijem slavenskom stanovništvu naših krajeva, što potvrđuju i brojne analogije (v. gore).

Zaključna razmatranja

Na lasinjskim nalazištima vrlo je česta pojava uvijek »novih«, tj. do danas nepoznatih, oblika i ukrasa, pa je u tome možda najveća njihova zanimljivost (naravno, i to je samo zbog činjenice da do danas postoji ipak još vrlo malo istraženih nalazišta ove kulture, a i ona koja su istražena – istražena su u manjem obimu). Također su još uvijek nedovoljno poznati način stanovanja i priređivanja, kao i sahranjivanja.²² Premda još uvijek ima i »praznina« na karti istraživanja (rezultat katastrofalne situacije u muzejskoj mreži i zapošljavanju novih stručnjaka-arheologa), u sjevernoj Hrvatskoj do danas je registrirano 57 nalazišta lasinjske kulture, od čega na sjeverozapadnu Hrvatsku otpada čak 39 nalazišta. To su: 1. Velika Mlinska; 2. Kutina-Čretes; 3. Voloderski bregi; 4. Slovinska Kovačica; 5. Drljanovac; 6. Bulinac; 7. Stara Rača; 8. Nova Rača; 9. Dautan; 10. Malo Korenovo; 11. Sirova Katalena; 12. Veliko Trojstvo; 13. Letićani; 14. Grginac; 15. Ždralovi; 16. Zvijerci; 17. Bjelovar; 18. Gornje Plavnice; 19. Koprivnički Bregi-Seče; 20. Koprivnica-Cerine III; 21. Koprivnički Ivanec-Vojnik I; 22. Koprivnički Ivanec-Zasek I; 23. Ludbreški Ivanec-Polje I; 24. Ludbreški Ivanec-Polje II; 25. Goričan I; 26. Goričan II; 27. Gornji Brezovljani II; 28. Bukovje; 29. Križevci; 30. Kalnik; 31. Lemeš Ravenski; 32. Pavlovec; 33. Beketinec-Imbralovec; 34. Gornji Kučan; 35. Grabrovec; 36. Varaždin-Brezje; 37. Cerje Tužno; 38. Cerje Novo; 39. Vindija²³. Prema današnjem stanju istraživanja ova kultura izrasta iz kasnoneolitske/ranoeneolitske specifične pojave zapadnijih krajeva sjeverne Hrvatske-kulture Seče, te zaprema vrijeme srednjeg eneolita (prema analognim radiokarbonskim datumima to bi bilo vrijeme između cca 3200. i 2700. god. p.n.e.).²⁴ Vjerojatno pred sam njezin kraj u toj kulturi se izdvaja, uz utjecaj i drugih faktora, Retz-Gajary kultura, koja u SZH traje, kako stanje istraživanja pokazuje, sve do formiranja vučedoške kulture, tj. do završetka eneolita (analogni radiokarbonski datumi: od cca 2800. do cca 2400. god. p.n.e.).²⁵ U Podravini, Kalničkom gorju, Hrvatskom zagorju i jednom dijelu Bilogore lasinjska kultura ima specifična obilježja (taj tip će mjestimice, naravno, prelaziti republičke ili državne granice), zbog čega smo ovu varijantu nazvali prema vjerojatno najpoznatijemu nalazištu ove varijante-**tip Beketinec**. Na istoku, negdje oko Bjelovara, ovaj tip graniči s tipom Koška. Razlika postoji u nekim oblicima, ali prvenstveno u različitom načinu izvedbe ukrasa, ali o tome više na drugom mjestu.²⁶

Naša licenska nalazišta pripadaju trećoj fazi ranog brončanog doba u sjevernoj Hrvatskoj. I ranije smo, uz obradu licenskog materijala s nekih podravske i slavonske nalazišta, upozoravali na neke specifične elemente u okviru ove kulture, od pojave nalaza srodnih Kisapostag-kulturi²⁷, do česte zajedničke pojave panonske inkrustirane keramike na licenskim nalazištima²⁸, a kako se kasnije pokazalo, česti su i obrnuti slučajevi – da se licenski import pojavljuje na nalazištima ostalih kultura – prvenstveno panonske inkrustirane keramike.²⁹ God. 1983. V. Štrk izveo je za Zavičajni muzej u

Slika 6. Vrčić, jama S-I/1984, rekonstrukcija (Krugchen, Grube S-I/1984, Rekonstruktion)

Čazmi prva istraživanja jednoga pravog nalazišta Kisapostag-kulture³⁰, te je situacija i s genezom licenske keramike (a Kisapostag-kultura je utjecala i na genezu panonske inkrustirane keramike, dok je neki mađarski istraživači i tretiraju kao prvu fazu panonske inkrustirane keramike)³¹ postala mnogo jasnijom, nakon dugogodišnjih lutanja i suviše pojednostavljenih i jednostranih pretpostavki, koje su rješenja tražile na sasvim drugoj strani.³² Analizom materijala s nalazišta Koprivnički Ivanec-Piškovnica i Koprivnica-Cerine III s jedne, te Podgorač-Breški s druge strane, sve se više potvrđuje teza Z. Benkovsky o kronološkoj prednosti motiva licenske valovnice pred motivom ravnih licenskih snopova (učvršćena još analizama licenskog materijala 1984. god. u sjevernoj Hrvatskoj i Gradišću/Burgenlandu/ u Austriji).³³

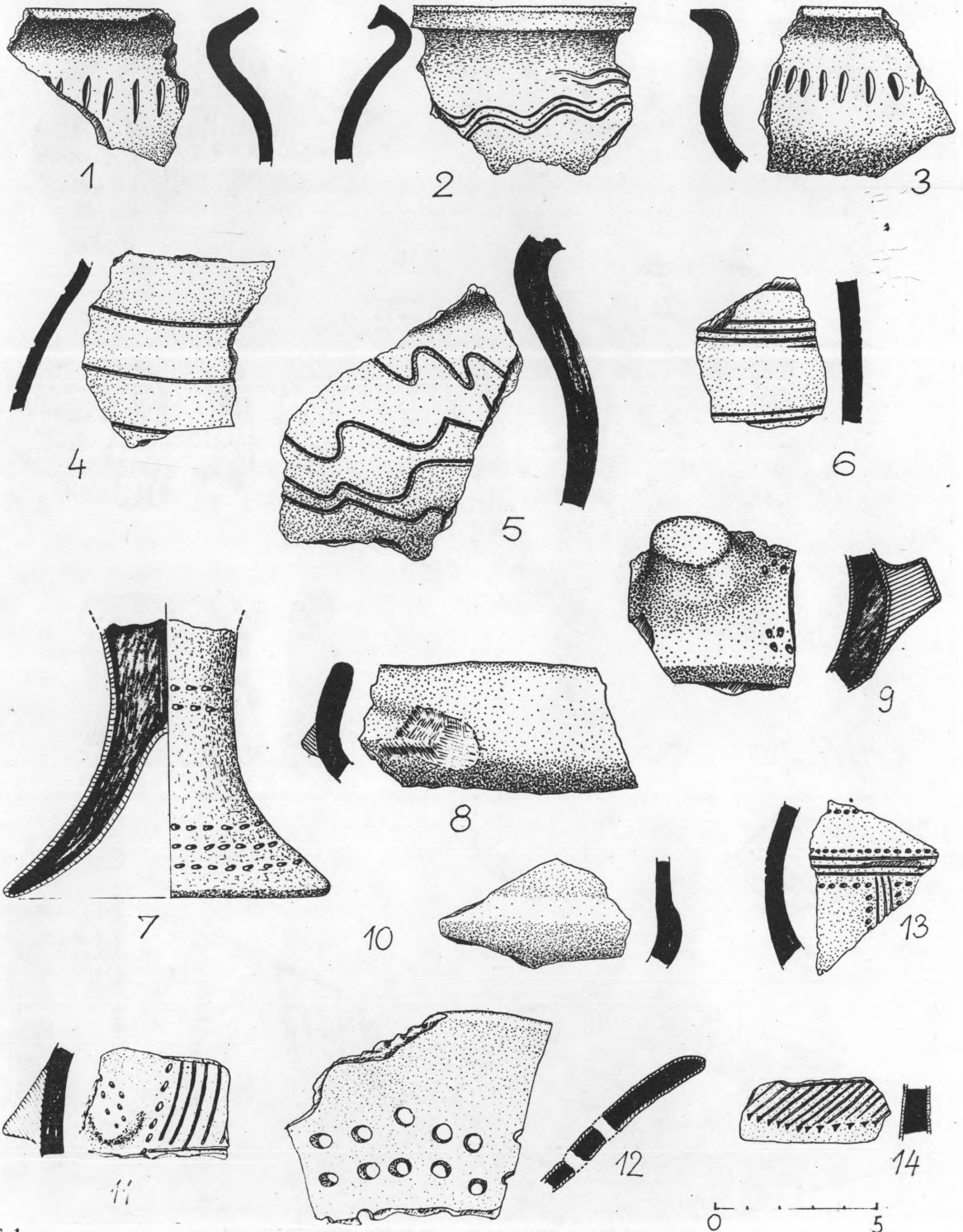
Prava licenska nalazišta u sjevernoj Hrvatskoj nalaze se na sljedećim lokalitetima. 1. Goranec-Velika pećina; 2. Vindija; 3. Dubovec; 4. Pavlovec; 5. Veliki Kalnik; 6. Goričan; 7. Ludbreški Ivanec-Polje II; 8. Koprivnički Ivanec-Piškovnica; 9. Koprivnica-Cerine II; 10. Koprivnica-Cerine III; 11. Gradac-Klasje.³⁴ Mješovito područje licenske keramike i južne panonske inkrustirane keramike, za koje je danas još teško reći prevaguju li u njemu elementi jedne ili druge kulture, sve se više, čakovačko i slavonskobrodsko (kod ovoga posljednjeg dolazi u obzir, premda se ne radi ni o kakvom zatvorenom nalazu, i istovremenost s vatinskom kulturom).³⁵ Radi se o sljedećim lokalitetima: 1. Podgorač-Breški; 2. Viškovački vinogradi I; 3. Viškovački vinogradi II; 4. Štrbinci; 5. Đakovo-Grabrovec; 6. Novigrad na Savi.³⁶

Licenski import na južnopanonskoinkrustiranom području dokazan je u Aljmašu, Dalju i Erdutu, dok bi u Vinkovcima to možda bio import u vatinskom horizontu.³⁷ Pravi import sjeverne panonske inkrustirane keramike su nalazi na lokalitetima Koprivnički Ivanec-Piškovnica³⁸, te Koprivnica-Cerine III (v. naprijed), dok se importirani nalazi južnopanonske inkrustirane keramike nalaze na lokalitetu Gradac-Klasje.³⁹ U sjevernoj Hrvatskoj elementi Kisapostag-kulture uočeni su na sedam nalazišta (od toga je lokalitet Čazma jedini s kojega postoje podaci s iskapanja i iz zatvorenih nalaza): 1. Lug; 2. Vučjak Feričanački; 3. Podravske Sesvete; 4. Čazma; 5. Sv. Petar Ludbreški; 6. Vindija; 7. Velika pećina.⁴⁰ Dakle, nalazi licenskokeramičke kulture pouzdano su dokazani u sjevernoj Hrvatskoj na 21 nalazištu (iskapanja s pouzdanim podacima o zatvorenim nalazima: Koprivnički Ivanec-Piškovnica, Koprivnica-Cerine III, Podgorač-Breški; iskapanja na ostalim nalazištima nisu dala 100% pouzdane zatvorene nalaze). Naša nalazišta nesumnjivo su dala ogroman doprinos upoznavanju ove kulture i njezinu čvrstom determiniranju kao samostalne kulturne pojave (naime, još uvijek ima autora koji negiraju samostalnost ove kulture, naročito s obzirom na češći import).⁴¹

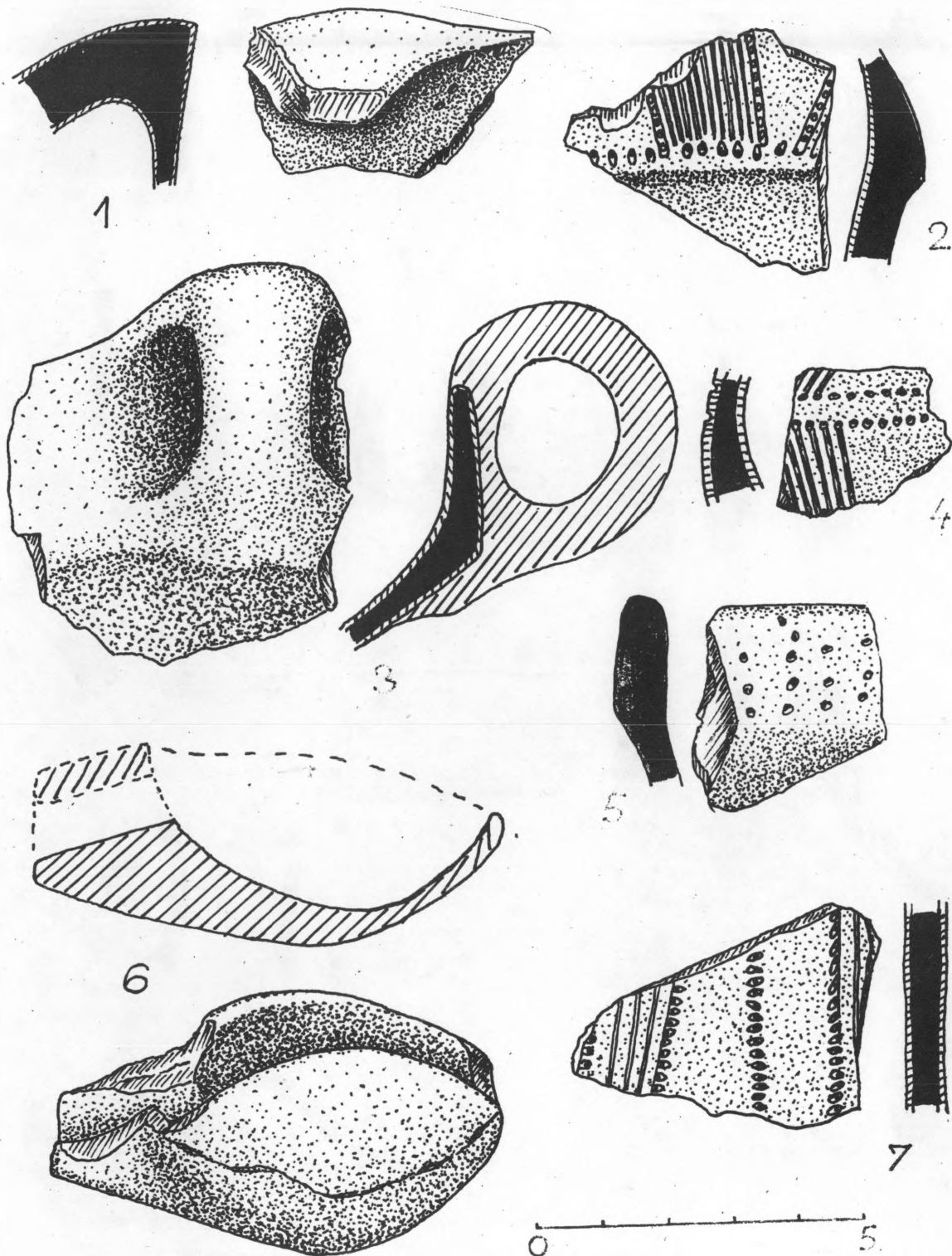
Ranoslavenski nalazi s Cerina III posebno su zanimljivi, i zbog relativno maloga broja ovakvih nalazišta uopće kod nas, i zbog karaktera nalaza, te grupiranja ovakvih nalazišta u Podravini. U ludbreškoj općini do danas su konstatirana slijedeća ranoslavenska nalazišta (tj. iz ranoga srednjeg vijeka, od kraja 8. do početka 13. stoljeća): 1. Ludbreg-župna crkva; 2. Ludbreg-Gmajna;

3. Veliki Bukovec; 4. Sv. Petar Ludbreški; 5. Martijanec-Zgališće.⁴² Na području koprivničke općine nalazišta iz toga razdoblja registrirana su na slijedećim mjestima: 1. Delovi-Grede I; 2. Delovi-Grede II; 3. Delovi-Grede V; 4. Delovi-Poljane; 5. Đelekovec-Gornji Batijan I; 6. Đelekovec-Jagnjeđe; 7. Đelekovec-Ščapovo; 8. Javorovac-Dermenjak; 9. Koprivnica-Cerine III; 10. Koprivnica-Cerine VI; 11. Koprivnički Bregi-Seče; 12. Legrad; 13. Rasinja-Opoj (Budim); 14. Šoderica. Nalazišta istoga razdoblja nalaze se na slijedećim lokacijama u đurđevačkoj općini: 1. Virje-Mačkovića; 2. Medvedička; 3. Kloštar Podravski-Pijeski; 4. Podravske Sesvete-Zgruti; 5. Otrovanec-Klisa; 6. Stari Gradac-ciglana.⁴³ Dakle, na području ove tri podravske općine registrirano je do danas 25 nalazišta ranoga slavenskog srednjeg vijeka, što je prilično velik broj. Na žalost, vrlo je malo regularnih arheoloških iskapanja, a i ona koja su obavljena vrlo su maloga obima, te pravi istraživački rad budućih generacija tek predstoji.

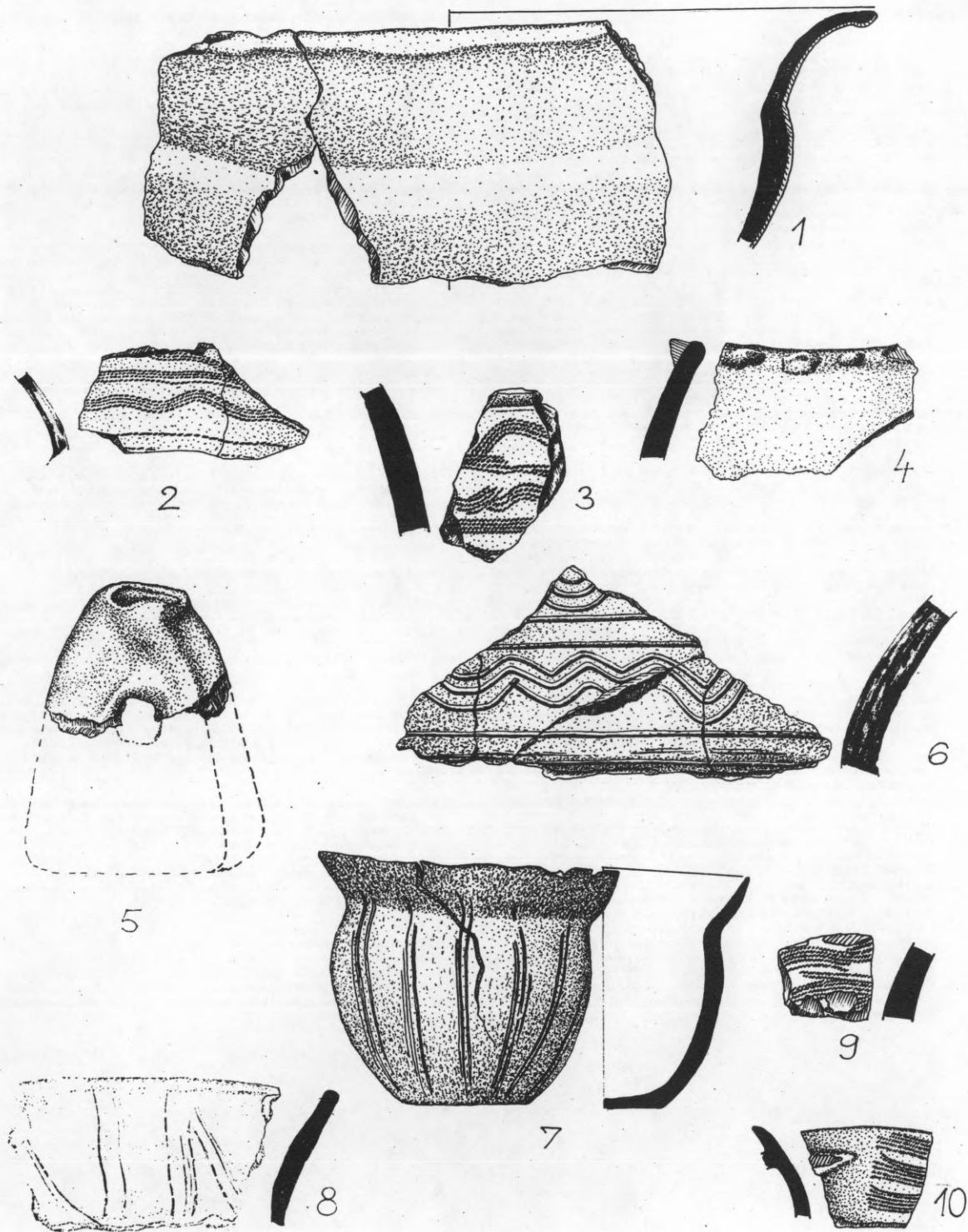
Kako je iz ovoga kratkog priloga vidljivo, početna istraživanja jednoga od brojnih nalazišta na kompleksu Cerine, smještenom sjeverno od Koprivnice, dala su zaista vrijedne i zanimljive rezultate, a svakako i načela još neka problematična pitanja istraživanja eneolita, ranoga i srednjeg brončanog doba, te slavenskog ranoga srednjeg vijeka. Nadamo se da će obimnija istraživanja ovoga lokaliteta, kao i ostalih nalazišta oko njega, dati u budućnosti odgovore na mnoga pitanja koja su važna za rješavanje prilično zamršene problematike ovih razdoblja.

T. 1
 1-6: rani srednji vijek (Frühmittelalter), ognjište S-I (Feuerherd S-I); 7-14: lasinjska kultura (Lasi-
 nja-Kultur), 7-12 jama S-II (Grube S-II), 13=Sonda V, 14=Sonda III

T. 2
 1-7: lasinjska kultura (Lasinja-Kultur); 1-3, 5, 7: jama S-III (Grube S-III); 4, 6:

T. 3
 1-10: licenska keramika (Litzen-Keramik); 1-7: jama S-IV (Grube S-IV); 8: 9: Sonda II; 10: Sonda IV

BILJEŠKE:

1. Snimci s istraživanja (Sl. 1-3): Z. Marković; crteži materijala na tablama: Josip Fluksi, Muzej grada Koprivnice; ostale fotografije (Sl. 4-6): Vladimir Kostjuk, SOUR »Podravka«.
2. Voditelj: Z. Marković. Tehnička dokumentacija: J. Fluksi. Suradnici na terenu: B. Marić i Z. Đurdina (Koprivnica).
3. Voditelj, ujedno ucrtavanje i snimanje dijela dokumentacije: Z. Marković; ostala dokumentacija: J. Fluksi. Radili sljedeći radnici: Z. Česi, V. Kranjčec, B. Marić, Z. Česi, Z. Ključarić, Z. Svrznjak, A. Fiala, D. Gečić, Lj. Jakupec, M. i D. Pros, I. Križnjak, D. Jalsić, S. Krnjević, S. Popović, S. Prvčić, Z. Damjanić, S. Gregurec, (svi iz Koprivnice), V. Gajski (Borovljani), M. Imbrišević (Peteranec); Z. Marković, Obavijesti HAD, god. XVII/3, Zagreb 1985, 33-34; zahvaljujemo još jednom ing. S. Grubiću i Z. Gabaju, rukovoditeljima »Podravkine« RO »Poljoprivreda«, koji su nam ljubazno izašli u susret, te je mehanizacija privremeno obišla sonde pri oranju.
4. S. Dimitrijević, Praistorija jugoslavenskih zemalja III (dalje publikacija: Jugoslavija), Sarajevo 1979, 158-160.
5. S. Dimitrijević, Osječki zbornik XVII, Osijek 1985, 51: čini nam se da je ovaj tekst nastao kasnije od onoga cit. u bilj. 4, pa to smatramo autorovim konačnim stavom (S. Dimitrijević umro je krajem 1981. god.), s kojim se možda lakše složiti; i mi smo ranije zastupali slično mišljenje (prijelaz A na B stupanj u dvostepejnoj podjeli, tj. »srednja« razvojna faza): Z. Marković, Arheološki vestnik XXVII, 1976, Ljubljana 1977, 51-54.
6. Približne analogije: N. Kalicz-J. Makkay, Die Linienbandkeramik in der Grossen Ungarischen Tiefebene, Studia archaeologica VII, Budapest 1977, T. 181: 10; N. Tasić, Kulturen der Frühbronzezeit des Karpatenbeckens und Nordbalkans, Balkanološki institut SANU, Pos. izd. 22, Beograd 1984, (knjiga dalje: Frühbronzezeit), T. XIII: 5, T. XIV: 2-4, T. XV: 3 itd.; možda će prava analogija biti u Pavlovcu, među lasinjskom keramikom: J. Korošec, Zbornik Filozofske fakultete IV/1, Ljubljana 1962, T. 7:2.
7. S. Dimitrijević, Jugoslavija III, T. XVIII: 3; Z. Marković, Arheološki vestnik XXVII, T. 8:5; J. Korošec, o.c. T. 13:5,6, T. 17:1.
8. Druga drška dodana je pri rekonstrukciji pa nije isključena niti mogućnost da se radi o obliku s jednom drskom: N. Tasić, Jugoslavija III, T. IX: 6-8; S. Dimitrijević, Osječki zbornik XVII, T. I: 1-4.
9. npr. Z. Marković, Arheološki vestnik XXVII: 44-46; suprotno: S. Dimitrijević, Osječki zbornik XVII, 72-73: radi se, međutim, o vinkovačkim nalazima iz sloja, a ne o zatvorenim nalazima u užem smislu (broj ulomaka grube i prijelazne keramike podjednako je velik kao količina fine keramike).
10. Slično v. G. Bándi, Frühbronzezeit, T. LXXVIII: 8; nesporazumi oko umjetne podjele keramike ove kulture na »pravu« i »popratnu« potječu iz nedovoljnog poznavanja cjelokupnog keramičkog fonda i davanja imena ovoj kulturi samo po jednoj vrsti ukrasa (a i to vjerojatno pogrešno, jer se na većini primjeraka ne radi o otisku nekakve uzice ili vrpce nego zaista, kako je to više puta naglašavao S. Dimitrijević, otisku kotačića; na nekim primjercima to je sasvim očito).
11. B. Čović, Znanstveni skup Metković, 1977, Izdanja HAD 5, Split 1980, Sl. 1:1-5.
12. Slični primjerci npr.: I. Bóna, Die mittleren Bronzezeit Ungarns und ihre südöstlichen Beziehungen, Arch. Hung.s.n. II, Budapest 1975, T. 226:3,9, T. 234:4, T. 239:1,18, T. 240:22, T. 245:21 itd.; G. Bándi, Frühbronzezeit, T. LXXVI:5,8.
- 12a Z. Měrínský, Velkomoravské kostrové pohřebiště ve Velkých Břlčovicích, Studie AUČSAV v Brne, r. XII, Praha 1985, Obr. 18: H 15-1, Obr. 19: H 17-1, Obr. 26: H 35-6, Obr. 28: H 41-1.
13. Germanen-Awaren-Slawen in Niederösterreich - Das erste Jahrtausend nach Christus, Wien 1977, Sl. na str. 153.
14. I. Erdélyi, I međzynarodowy kongres archeologii sowiańskiej-Warszawa 1965, Wrocław-Warszawa-Kraków 1970, 170, Abb. 4.
15. P. Korošec, Zgodnjesrednjeveška arheološka slika karantanskih Slovanov, Dela SAZU 22-11/2, Ljubljana 1979, T. 94:1, T. 95, T. 97:1, T. 100:1, T. 107 itd.
16. B. Marušić, Starohrvatska prosvjeta ser. III-sv. 14, Split 1984, 61-62, T. I:1-5.
17. J. Belošević, Materijalna kultura Hrvata od VII do IX stoljeća, SNL, Zagreb 1980, T. XXVII:26, T. XXXII: 18, T. LX: 3-7, T. LXI: 2,5 itd.
18. M. Janković, Srednjevekovno naselje na Velikom Gradcu u X-XI veku, Centar za arh. istr. Fil. fak.-knj. 1, Beograd 1981, Sl. 21: A-1, B-2,3.
19. Z. V'žarova, I međzynarodowy kongres... Fig 15:3-6.
20. Gy. Fülöp, Alba Regia XVIII, Szekesfehervár 1980, 328, T. II: 7, T.V:12, T.XI:7-8.
21. v. također npr. K. Simoni, u: Ludbreg, Ludbreg 1984, 78-79, Sl. 7.
22. v. npr. S. Dimitrijević, Jugoslavija III, 147-150, 164-165.
23. Z. Marković, Problem kontinuiteta kultura i stanovništva sjeverne Hrvatske od ranoga neolita do ranog brončanog doba (rukopis).
24. Z. Marković, u: 40 godina arheoloških istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, katalog izložbe, Koprivnica 1986; prema najnovijim rezultatima istraživanja, kultura Seče ima najmanje dvije odjeljive razvojne faze: kasneolitsku (koja vremenski odgovara horizontu Sopot III - nalazište Pepelane I, iskopanje K. Minichreiter 1985. god.) i ranoeneolitsku (odgovara fazi Lengyel III-Tiszapolagar, nalazište Koprivnički Bregi-Seče); Z. Marković, Znanstveni skup Koprivnica 1986 (u tisku).
25. o.c.
26. Z. Marković, Vjesnik Arheološkog muzeja, 3. ser. vol. XVIII, Zagreb 1985, 20; detaljnije: Z. Marković, Problem kontinuiteta.
27. Z. Marković, Znanstveni skup Vukovar 1981, Izdanja HAD 9, Zagreb 1984, 23; Z. Benkovsky-Pivovarová, Internationales Symposium Budapest-Velem 1977, Beiheft Mitt.UAW 2, Budapest 1981, 32.
28. Z. Marković, Muzejski vjesnik 7, Čakovec 1984, 52-55; kasnije smo zajedničkom analizom svega lencenskog materijala iz sjeverne Hrvatske (zajedno s dr. Zojom Benkovsky iz Beča) došli do zaključaka da se ipak radi samo o importiranom materijalu, a ne zajedničkom životu nekih kultura kako smo u tom članku pretpostavili.
29. o.c.
30. V. Štrk, Podravski zbornik 84, Koprivnica 1984, 275 i d.
31. G. Bándi, Frühbronzezeit, 257 i d.
32. N. Majnarić-Pandžić, Arheološki vestnik XXVII, 74-75; S. Dimitrijević, Jugoslavija III, 328.
33. Z. Benkovsky-Pivovarová, Praehistorische Zeitschrift 47/2, Berlin 1972, 209.
34. Z. Marković, Znanstveni skup Slov. arh. društva Lendava 1986 (u pripremi za tisak).
35. v. N. Majnarić-Pandžić, Arheološki vestnik XXVII, 75, bilj. 9; zahvaljujući upravi i stručnjacima Muzeja Brodskog Posavlja 1984. god. vidjeli smo materijal iz Novigrada na Savi i terenske dnevnik K. Petrović: radi se o razorenom sloju s nalazima iz različitih razdoblja, a nikako o jamskim objektima.
36. v. bilj. 34.
37. Vinkovci: N. Majnarić-Pandžić, Znanstveni skup Vukovar 1981, 68; za ostalo zahvaljujem na podacima kolegicama J. Šimić (Muzej Slavonije Osijek) i K. Minichreiter (Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture Osijek).
38. Z. Marković, Podravski zbornik 82, Koprivnica 1982, 246.
39. Zahvaljujemo na uvidu u materijal D. Sokač-Štimac, arheološki Muzeja Požeške kotline iz Slavonske Požege.
40. v. bilj. 34.
41. O tome v. Z. Benkovsky-Pivovarová, Internationales Symposium Budapest-Velem 1977, 33-35.
42. K. Simoni, u: Ludbreg, 73 i d.
43. Nalazišta s područja koprivničke i durđevačke općine prema popisu arheoloških nalazišta u arhivi Muzeja grada Koprivnice, te pretežno autorovoj analizi materijala (osim publiciranih nalaza).